

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ
ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

A1 TÜRKÇE DERSİ
UZUN TEZİ
“YÜREKTE BUKAĞI”

Öğrencinin Adı: Gülipek

Öğrencinin Soyadı: İnceoğlu

Rehber Öğretmen: Fatma Sever

Öğrencinin Numarası: 1129-0054

Sözcük Sayısı: 3959

Araştırma Sorusu: Tomris Uyar'ın “Yürekte Bukağı” adlı yapıtında tarihsel gerçeklik kurmaca gerçekliğe nasıl yansıtılmıştır?

İÇİNDEKİLER

ÖZ

GİRİŞ

1. Yapıtlarda Kurmaca ve Gerçeklik.....1

2. Tarihsel Gerçekliğin Yapıtlara Yansıması.....3

3. “Yürekte Bukağı” Adlı Yapıtta Kurmaca İçinde Tarihsel Gerçekliğin Ele Alınması.....4

SONUÇ.....16

KAYNAKÇA.....18

ÖZ (ABSTRACT)

Tomris Uyar'ın "Yürekta Bukağı" adlı kitabında sıkıyönetim döneminde yaşamın her alanında yüreklerine bukağı vurulmuş kişiler ve bu dönem boyunca ele alınan kişilerin ayakta kalma mücadeleleri anlatılmaktadır. Yüreğe vurulmuş bukağı; kimi zaman özgürlüğün, sevmenin, sevilmenin engeli, kimi zaman yapıttaki karakterlerin kendilerini ifade edebilmeleri için ulaşmaları gereken tek ve zorlu hedefi haline gelir.

Bu doğrultuda tezde izleri günümüze kadar taşınmış olan bu tarihsel sürecin kurmaca öykülerden oluşan bu yapıta nasıl yansıtıldığını incelemek amaçlanmıştır. İlk önce kurmaca ve gerçeklik ilişkisi tartışılmış, tarihsel gerçekliğin karakterlere ve kurmacaya yansımaları, okurun kurmaca içindeki tarihsel gerçekliği algılayışı incelenmiştir.

Sonuçta Tomris Uyar'ın "Yürekta Bukağı" adlı yapıtında; dönem boyu iktidar devlet tarafından yaratılan toplum baskısının bireylerin özgürlüğünü her alanlarda kısıtlamış olduğu kanısına varılmış, Tomris Uyar'ın tarihsel gerçekliği, sıkıyönetim döneminin farklı figürler üzerinde yarattığı etkileri ve onların iç dünyalarını iç monologlar, geriye dönüş teknikleri ve detaylı betimlemeler kullanarak işlediği ve okura aktardığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sözcük sayısı: 144

YAPITTA KURMACA VE GERÇEKLİK

Sanat ruhsal, bedensel ve zihinsel algıları somutlaştırmak için kullanılan bir araçtır. Sanatsal bir yapıt yalnızca duyularla değil; duygularla da anlaşılabilir. Yazınsal içerikli bir yapıtın gerçeklikle olan bağlantısı içeriğine, dolayısıyla karakterlerin ve olayların yazar tarafından biçimlendirilmesine bağlıdır. İnsanoğlunun varoluşundan bu yana oluşturulan metinler temelde iki ana başlık altında incelenirler. Gerçek hayatın ve günlük olayların kalıplaşmış olgularını yansıtan öğretici metinler; gerçek hayatın ve günlük olayların gerçekliğini ve algılarını dolaylı bir yoldan yansıtan kurmaca metinlerdir. Öğretici metin kavramı; iletileri gerçek dünyaya ve günlük olaylara yönelen, okuyucudan okuyucuya farklılık göstermeyen, yaşamın birtakım gerçek ya da olası durumlarını ifade etmeye yönelik metinleri kapsar. Kurmaca metin kavramı ise yapıtın dil ve teknik özelliklerinden dolayı, algılanmasında yazar ile okurun özgün kurallar çerçevesinde etkileşime geçmesini zorunlu kılan metinleri ifade eder. Kurmaca metinlerde okuyucu hiçbir zaman gerçeğin kendisini bulamaz ya da her okuyuşunda bir öncekinden farklı bir gerçeği keşfeder. Çünkü yazar, ele aldığı gerçekliğe, yaratıcılığını ve hayal gücünü de kullanarak, içinde bulunduğu koşulları, yaşadığı dönemi ve hayata bakış açısını katarak bu gerçekliği yeniden kurgular ve okura sunar. İngiliz yazar Ford Madox Ford'un da dediği gibi, *"Okuru alıp bir meseleye tümünden gömerek ya okumakta olduğuna ya da yazarın kimliğine dair bilincini yitirmesini, en sonunda, 'oradaydım, oradaydım!' diyebilmesini ve buna inanabilmesini sağlamak"*¹, kurmacanın gerçeklikle olan bağlantısını oluşturur. Kurmaca metinler okura bilgi vermekten çok estetik bir zevk vermek ve okurda merak duygusu uyandırmak için yazılan metinlerdir. Bundan dolayıdır ki kurmaca metinlerde verilmek istenen ileti açık bir şekilde okuyucuya sunulmaz. Okuyucunun metni okuyup, alımladıktan sonra sorgulaması ve kendi iç dünyasına göre yazarın anlatmak istediklerini yorumlaması gerekir. Bir yazar herhangi bir kurmaca yapıtı –bilimsel ve tarihsel

---

¹Gümüş, Semih, **Kurmacanın İlk Sorunları**, *Radikal* Kitap: 2012

gerçeklerle kanıtlamak zorunda olmaksızın– yapıtta geçen olayı, zamanı ve karakterleri değiştirerek yeniden kurgulayabilir. Bu nedendir ki her kurmaca metin kendine özgüdür, çeşitlidir ve bu metinlerde nesnellik aranmaz. Üstelik kurmaca metinler mantığın ve bilimin gerçekleriyle doğrulanmak zorunda olmadıklarından yaratıldıkları andan itibaren tazelik, gerçeklik, evrensellik ve güncelliklerini korurlar. Dünya edebiyatında önemli bir yere sahip olan “Don Kişot”, “Goriot Baba” ve “Madame Bovary” gibi kurmaca yapıtların güncelliklerini hala sürdürüyor olması bu düşünceyi desteklemektedir. Yazar, kurmacayı kaleme alırken neyi anlattığından çok nasıl anlattığına önem verir, bu nedenle kurmacada sıkça betimlemelere ve öyküleyici anlatıma rastlanır. Ayrıca, yazarın kullandığı dil, seçtiği sözcüklerin ait olduğu dönemler de kurmacayı okurun belleğinde canlandırması açısından oldukça önemlidir. Örneğin, Tomris Uyar’ın “Yürekta Bukağı” adlı yapıtında yazarın kullandığı dil diğere edebi yapıtlara kıyasla daha sıradışıdır ve kurmaca metinlerde olması gerektiği gibi anlatılmak istenen gerçek, gizlenmiştir. Yazar yapıt boyunca anlatılan olayların sıkıyönetim döneminde yaşandığını net bir şekilde okuyucuya aktarmaz ancak yazarın yarattığı karakter ve kullandığı uzam betimlemeleri okuyucuya ipuçları verir ve dönemin anlaşılmasını sağlar. Bunun okur tarafından açık bir şekilde anlaşılması için yazar, gündelik olayları kullandığı dil sayesinde yapıtın geçtiği döneme, 1980 yılı sonrası yaşanan sıkı yönetim dönemine, uyarlamıştır. Böylece kurmacayı okur için gerçekçi kılmış, sıkıyönetim döneminde yaşanan zorlukları gelecek nesillere kendine özgü bir yöntemle anlatmıştır. Üstelik yalnızca gelecek nesillere de değil, o dönemi bizzat yaşamış olanlara da öykülerde anlatılan olaylar aracılığıyla kendi yaşadıklarından parçalar bulmalarını sağlamıştır. Böylece yazar, kurmacayı tarihsel bir gerçeklik üzerine kurmuş, kitabını ve okurun yapıttan çıkarabileceği iletiyi o dönem üzerine yoğunlaştırmıştır. Tüm bu nedenlerden dolayı bu çalışmanın amacı; Tomris Uyar’ın “Yürekta Bukağı” adlı yapıtında tarihsel gerçekliği kurmaca gerçekliğe nasıl yansıttığını incelemektir. Bunu incelerken de “Neyi, nasıl

anlatmış?" sorusuna bir yanıt aranacaktır. Tüm bu ortaya konulan belirlemeler doğrultusunda Tomris Uyar'ın tarihsel gerçekliği kurmacaya nasıl aktardığı ve okurun bu aktarılan gerçekliği nasıl algılaması gerektiği araştırma sonucunda ortaya konulacaktır.

TARİHSEL GERÇEKLİĞİN YAPITLARA YANSIMASI

Geçmişten günümüze kadar yaşanmış olaylar, ülkelerin ve milletlerin gelecekleri ve inançları açısından önemli bir yere sahiptir. Her toplum, kendi tarihinden birtakım çıkarımlar yaptığı gibi başka milletlerin tarihini de bir referans kaynağı olarak görür ve bu nedenle tarihi bilgi ve belgeler, sanat eserlerine önemli bir boyut kazandırır. Geçmiş ifade etme tarzı, kurmaca metinlerin de gerçekle olan bağlantısını ortaya çıkartmaktadır. Kurmaca metin yazarları sayesinde geçmişte yaşanan olayların, yazarlar tarafından yeniden anlam kazandırılarak, günümüze taşınmaları ve güncel kalmaları sağlanır. Geçmişte yaşananların yeniden anlamlandırılmasında yazarın hayalgücü ve olaylara bakış açısı büyük bir önem taşımaktadır. Okurun kurmacayı okurken zevk duyması, metinde saklanmış ve anlatılmak istenen iletiyi kendi iç dünyasında sorgulayıp keşfetmesi tamamıyla yazarın hayal gücüne, olayları kaleme alış şekline bağlıdır. Kurmaca metinleri gerçekçi kılmanın yollarından biri, karakterlerin belleklerde canlanmasına olanak sağlanması, diğer bir yolu da tarihte yaşanmış olaylara çağrışım yapmasıdır. Çünkü insanlar yapıtlarda kendi hayatlarından, geçmiş ya da geleceklerinden birtakım parçalar bulduklarında onunla özdeşim kurarlar ve okunmaya değer kılarlar. Ancak bu, "her kurmaca bir tarihsel metindir" demek değildir. Tarihsel metinler ve kurmacalar oluşturulurken farklı disiplinler altında yazılıp incelenirler. Tarihsel metinler, tarihsel gerçeklikleri okura yaşandığı gibi aktarmak zorundayken; kurmacalarda böyle bir zorunluluk yoktur. Yazar, tarihsel gerçeklikleri kendi estetik süzgecinden geçirerek yapıtını oluşturur. Tarihsel gerçeklikler yazarın izin verdiği, planladığı ve düşlediği şekilde yapıtına yansır. Okur, bir kurmacanın gerçekliğini sorgularken bu sorgulamayı ancak kendi iç

dünyasında, kendi görüşlerine bağlı olarak yapar çünkü kurmacayı okumaya başladığında okuyacağı olayların gerçek olmadığını zaten kabullenmiştir.

"YÜREKTE BUKAĞI" ADLI YAPITTA KURMACA GERÇEKLİK İÇİNDE TARİHSEL GERÇEKLİĞİN ELE ALINMASI

Kurmaca yapıtlarda karakterler yapıtın en önemli ögesidir. Her karakterin tıpkı gerçek yaşamda insanların sahip olduğu gibi kendisine özgü bir kişiliği vardır ve yazar, yapıtında kimi karakterlerin – çoğunlukla ana karakterlerin – bu kişiliklerini öne çıkartır ve iletisini bu karakterler üzerinde yoğunlaştırarak anlatmaya çalışır. Kurmaca bir metnin gerçeklik kazanması için karakterlerin derinliği de önemlidir. Karakterlerin, çoğu yapıtta bazı duyguları gerçekte olması gerekenden daha yoğun yaşadıklarına rastlanır. Bu da okurun, karakterin iç dünyasını anlamasına ve yapıtı yorumlarken karakterin gözünden bakarak yeni bir bakış açısı kazanmasına yardımcı olur. Yapıtta yüzeysel olarak değil, birçok özelliği ile okura detaylı olarak tanıtilen karakterler anlatılmak istenen olgunun açığa çıkmasını sağlar ve yazar ile okur; kurmaca ile gerçeklik arasında bir bağ kurar. Böylece karakterlerin iç dünyalarının, toplumdan, toplum baskısından ve çevre koşullarından nasıl etkilendikleri; kendilerinin de toplumu ve çevreyi nasıl etkiledikleri okurun belleğinde canlanır.

Edouard Dujardin, *Defneler Kesildi* adlı romanında kullandığı tekniği ve dili başka yazarların kullandığı tekniklerden ayırmak için Dostoyevski'nin *Tatsız Bir Olay* adlı öyküsünden bir monolog alıntılar. Dostoyevski şöyle demektedir:

"Tüm düşünce silsilelerinin kimi zaman beynimizden anlık olarak, sanki duyumuş gibi, insan diline, hele hele edebi dile hiç çevrilmeden geçip gittiği bilinir. Fakat biz kahramanımızın bu duyularını dile getirmeye çalışacağız ve okura en azından bunların özünü, tabiri caizse içlerinde bulunanlar arasında gerçekliğe en yakın ve en

esas olanları sunacağız. Zira duyularımızın pek çoğu günlük dile çevrildiğinde tamamen gerçekdışı görünür"² (Tatsız Bir Olay; 2006).

Konuşma dendiğinde ortada sözel bir anlatım ve sesli bir aktarımdan bahsedildiğini biliriz ancak düşünce dendiğinde ortaya konulan bu “sözellik” durumunun doğruluğundan ve gerçekliğinden emin olamayız. “Zihinde kurgulanan düşüncelerin hepsi söze ve yazıya dökülüp somutlaştırılabilir mi?” ya da “düşünce daima sözel midir?” soruları herkese göre farklı bir cevabı olan, diğer bir deyişle doğru kabul edilen bir cevabı olmayan sorular gibi görünmektedir. Dolayısıyla kurmaca metinlerde, karakterlerin söylediklerinin değil de düşündüklerinin aktarılması söz konusudur. Bu noktada yazarın kullandığı dil, karakterleri ve karakterlerin düşüncelerini betimlerken kullandığı sözcükler önem kazanır. Dil, yaşayan bir doku kadar canlıdır. Yıllar geçtikçe somuta dönen bir soyutluktur. Sözcüklerin soyut olması, yazara, onların anlamları üzerinden her türlü tanımlamayı yapabilme özgürlüğünü vermektedir. Yürekte Bukağı adlı yapıta yansıyan kurmaca gerçeklik, sıkıyönetim döneminde yaşamın her alanında yüreklerine bukağı vurulmuş kişilerin ve bu kişilerin ayakta kalma mücadeleleri üzerine kurgulanır. Yapıt "Anlat Bana", "Güneşli Bir Gün", "Süt Payı", "Ayşe, Haklı", "Akan Sularla", "Düş Satmak", "Ilık, Yumuşak, Kahverengi Şeyler...", "Dikkat! Kırılacak Eşya", "Uzun Ölüm" ve "Yürekte Bukağı" olmak üzere on kısa öyküden oluşmaktadır. Her öyküde karakterler kendi kişisel sorunlarıyla mücadele etmektedirler ve öykülerdeki temel sorunsallar karakterler üzerinden anlatılır. Yazar, karakterlerin ruhsal durumlarını okura yansıtmak için figürlerin iç çatışmalarını, iç monologlar halinde verir. Tarihsel gerçeklikler, figürlerin davranışları ve kendi iç monologlarıyla anlatıldığı gibi; yazarın olayları aktarma şekliyle ve yaptığı uzam ve kişi betimlemeleriyle de anlatılır. Yapıt boyunca hikayelerdeki olayların geçtiği dönem açık bir şekilde okura sunulmaz. Bir kurmaca metinde olması gerektiği gibi, yazar bu gerçekliği kurmaca içinde gizler ve her okurun metni

---

²Dostoyevski, Fyodor Mihailoviç, **Tatsız Bir Olay**, İstanbul: Can Yayınları, 2006

okuyup, alımladıktan sonra sorgulamasını, yapıtta anlatılanlardan çıkarımlar yapmasını ve kendi iç dünyasına göre yazarın anlatmak istediklerini yorumlamasını bekler. Tomris Uyar da kitabında sıkıyönetim döneminde farklı mücadeleler veren kişileri ele aldığından, her hikayede olmasa da, dönemin özelliklerini yaptığı betimlemelerle ve anlattığı olaylarla kurmacanın içine gizlemiştir. Atilla Özkırmımlı "*Öykülerde Romanlarda Yaşamak*" adlı yapıtında Yürekte Bukağı'nın temel izleği hakkında şöyle demektedir:

"Biçimi değişmiştir bukağının. Görünürde özgürdür insan. Ayaklarındaki bukağıyı çıkarıp atmıştır. Ama yeni bir bukağı geçirilmiştir yüreğine. Yeni toplum düzeninin yeni egemenlerince... Düzmece değerlerle kuşatılarak yoz bir yaşama itilmiş, koşullandırılmış; sevgiyi, tutkuları, her şeyi metalaştıran bir ilişkiler düzeninde bayağılaştırılmış, yani insanlığına yabancılaştırılmıştır"³ (Öykülerde Romanlarda Yaşamak; 1995).

Yapıtın en başında yer alan "Anlat Bana" adlı kısa öykü, köhne bir lokanta uzamında kurgulanır. Tomris Uyar, sıkıyönetim döneminde yaşanan insan ilişkilerinin nasıl yıprandığını, duyguların ve düşüncelerin dışa vurulmadığını, bu şartlar altında sevmenin hatta sevilmenin bile ertelendiğini ve karamsarlaşan insan dünyasını anlatmaktadır. İnsanların düşünme şekline bile yön veren korku duygusu, gündelik hayatın bir rutini haline gelir ve yaşamlarının her alanında tedirgin, ürkek ve her an birileri tarafından yakalanmayı bekleyen bir şekilde yaşamalarına neden olur:

"Böyle güzelliği gözleri yaşartan havalar, sıkıyönetim ilanına uygun değildir, diye düşündüm çiçeklere bakarken. Böyle havalar aramalara, gece baskınlarına ve toparlanmalara uygundur. Ansızın, sen geldin aklıma. Belki bir daha hiç görüşemeyeceğimiz..." (Uyar; 1979, 9)

---

³ Özkırmımlı, Atilla, *Öykülerde Romanlarda Yaşamak*, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1995

Korku şehirlerde, sokaklarda, evlerde öylesine yoğun bir duygu haline gelmiştir ki çaresiz kalan insan ne yapacağını bilmez bir şekilde karşısına çıkan ilk mantıklı düşünceye tutunur ve bu düşünce sayesinde içinde barındırdığı korkuyu hafifletmeye çalışır: "**Gölgeleriyle korkutan ve karanlıkta sallanan şeyler**", sıkıyönetim döneminde mevcut olan iktidarın topluma yaptığı ilkel baskıların simgesel bir anlatımıdır. Yıllar boyunca devam eden bu baskıcı toplum düzeni, insanların sürekli olarak bir korkuyla, bir endişeyle yaşamasına neden olmuştur: "*Akla yakın bir yorum bulunca, yanlış da olsa, dört elle sarılıyoruz. Karşımızda, hep gölgeleriyle korkutan, karanlıkta sallanan şeyler var da ondan*" (Uyar; 1979, 9). Bu öyküde uzun zamandır gerçekleşmesinden kaçınılmış bir yakınlık fırsatının iki eski sevgiliyi tekrar yakalaması ancak yaşadıkları dönem yüzünden bu birlikteliği yeniden ertelemek zorunda kalmaları anlatılmaktadır. Korku, onlar için her yeredir artık. İnsanların sadece kişisel hayatlarında değil, gündelik yaşantılarında ve ruhsal dünyalarında da bir engel haline gelmiştir: "*Bir gece aramasında, hiç unutmam, saat üçte kapıyı açtığımda, tüfeklerini üstüme doğrultmuş iki polisle bir deniz astsubayı çıkmıştı karşıma. O zaman korkmamıştım sandığım kadar*" (Uyar; 1979, 9).

İnsanın kendi iç dünyasında yaşadığı korkunun zamanla hayatlarının bir parçası haline geldiği, duygu dünyalarını altüst ettiği ve bu nedenlerden dolayı da başından beri güvensizlik üzerine kurulan insan ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde ilerlemediği anlatılır. Tomris Uyar, dışa vurulamayan korkuyu sevgiden üstün tutarak ve onun da dışa vurulmasını engelleyerek insanları doğallıktan uzaklaştırmıştır: "*Şu kadarını söyleyebilirim. Seni asıl yaşlılığında görmek isterdim. Durgun, uzak, temizken her şey, barışta*" (Uyar; 1979, 14).

Tomris Uyar, "Yürekta Bukağı" adlı yapıtının "Güneşli Bir Gün" öyküsünde "**torba**" sözcüğünü imgesel bir anlatımla çağdaş, uygar bir yaşamın engeli olarak görmüştür. Torba

aynı zamanda öykü bütünselliği içinde özgür yaşamın kısıtlamasını, yönetimin demokratik bir süreçten çıkıp askeri yönetime teslim edilmesini başka bir deyişle olağanüstü hale/sıkıyönetime işaret eder:

"Ne zamandı, kimseler tam bilmiyor, ama toprağın üstlerine ince bir torba geçirilmişti. Göğün hemen altında serilmiş, sınırlardaki son ağaçların kalın köklerine sıkıca kısıtılmıştı. Seyrek dokulu, neredeyse saydam bir örtüydü, dışarının görünürlüğüne kısıtlamıyordu, çağdaştı, uygardı, ne var ki ona değip süzülen ışıpta, bütün renkler bulanıklaşıyor, parlaklıklarını yitiriyor, sonunda tekdüze bir bozlukta, tiz bir alacakaranlıkta donuyordu. İnsanların yüreklerinin daralması, boğazlarının sık sık düğümlemesi bu yüzdendi" (Uyar; 1979, 15).

Bu öyküde uzam içindeki insanların çaresizliği, duygudan yoksunluğu en önemlisi de yaşamayı bir görev gibi sürdürmeleri ele alınır. Zevksiz, neşesiz, gönülsüz... Tek amaç hayatta kalmaktır. Korku yürekleri sarmıştır. Belirsizlik, yarınlara çıkamayacak olmanın kaygısı insanları suskunlaştırmıştır. Her yerde ölüm gerçeği, tüm duyguların önüne geçmiş olarak algılatılır. Kentlerde insanlara sanal bir bölünmüşlük yaşatılır. Okur, bu öyküde yüzleri ve kimlikleri belirsiz bir korkunun, tehlikenin ne olduğu sorgusunu yaşar. Böylece zaman ve uzam betimlemeleri işlevsellik kazanır:

"Çünkü alanların duvarlarında, geçitlerde, köprülerde, apartman aralıklarında, taraçalarda, bahçelerde, ağaçlıklarda, otellerin girişlerinde, fabrikalarda, aydınlık yazıhanelerde, tozlu devlet kurumlarında kol geziyordu ölüm. Yazılı ölümlerle gerçek ölüm, gündüz-gece nöbetini bölüşmüşlerdi. Yüzleri ve kimlikleri belirsizdi" (Uyar; 1979, 16).

Yapıtın başlığıyla içeriği arasındaki ilişkiyi de çözümleyen bu öyküde **"yüreklerdeki sancı, korku, kaygının yüreklere gem vurması"** okuru da içine alır:

"Raylara gelişigüzel atılmış bir pamuk paketi, apartman aralığına bırakılmış bir gazete tomarı, biraz sonra patlayacak bir bombayı anımsatıyordu. Yıllardır cepleri ısıtan sigara paketlerinde kötü belirtgeler, eski söylenceler aranıyordu: kurt kulakları, gamalı haçlar, orak çekiçler" (Uyar; 1979, 16)

Bu uzamda sadece insandan insana taşınan bir güvensizliğin dışında insanların içine salınan korkunun da büyüklüğü gözler önüne serilir. Korku, efsaneleşmiş, destanlaşmıştır, anlamlı olabilir, temellendirilmiş korkunun dışına çıkmıştır. Bu durumda uzamdaki insanlar bu süreç içerisinde doğal yaşamın gereklerinden uzaklaşmışlardır. En doğal olan sevginin yaşanması bile ertelenmiştir:

"En sonunda, ileilmeyen sözcüklerin küfünden, akan kanlardan, yıllardır dışarı sızdırılmayan işkence çığlıklarından, duvarlardaki aşı boyası yazılardan bir salgın yayıldı kente. Çamur yağdı, pusu koyulaştırdı (Uyar; 1979, 17).

"Süt Payı" adlı kısa öyküde kalıplaşmış ve değişiminden kaçınılan bir takım toplumsal değerlerin insanlar —özellikle de toplumdaki kadınlar— üzerindeki etkileri anlatılmıştır. Sıkıyönetim döneminin yarattığı toplum baskısı altında ezilen kadınlar, özgürce giyinemez, konuşamaz ve en kötüsü de düşünemezdi. Bu tarihsel gerçeklikten yola çıkılarak yaratılan karakterler kadının toplumdaki yerine ve kadına karşı olan bakış açısına işaret eder:

"Bu miskinden her şey umulur. Dövmediğine şükür. Elini kaldırmıyorsa, yine miskinliğindedir. Ondaki miskinlik, bendeki can korkusu. Eee yaş otuz, kocadık. Bu sızılarla, bu yorgunlukla tohum tutmaz bellerdim. Tuttu işte. Çarpuk yerinden tuttu. Çarpuğum benim! Sevdam!" (Uyar; 1979, 29).

Bu öyküde "*karanlığın içinden usulca yükselen ses*" imgesel bir anlatımla toplumu kontrol altına almaya çalışan iktidar devletin toplum üzerinde kurduğu baskıcı yönetim şekli ile özdeşleştirilmiştir. Bu ses önceleri kendisini zararsız göstermiş, topluma bir çıkış yolu önerip kendisini kabul ettirmiş, ardından sinsice uygarlık ve özgürlük yolunda atılan adımları yok etmiştir:

"Karanlığın içinden usulca yükselmişti ses. Karanlık kadar sinsiydi, kaygandı. Önce aşağıdan almıştı, acındırmıştı, yaltaklanmıştı. Sonra yükseldi, yükseldi, bir tekdüzelikte kimliğini buldu. İnişsiz çıkışsızdı artık, düpedüzdü. Çağırıyordu, bildiriyordu, buyuruyordu. Bir önceki seslenişinden, geceden devraldığı esnekliği, köhneliği yeni doğan güne getirip bırakıyordu. Karartıyordu... Köpeğini çağıran bir sahibin her zamankinden daha tiz çıkan, nesnel ve anlamsız sesiyle. Sözümlü bağladı"
(Uyar; 1979, 26).

"Ayşe Haklı" adlı öyküde orta sınıfa ait insanların monotonlaşan hayatları karşısında yıpranan evlilikleri, evliliği sadece bir görev gibi sürdürmeleri anlatılır. Bu öykü, sıkıyönetim döneminde yaşayan insanların güncel sorunlarına genel bir yorum getirmiştir. Darbe dönemi öncesi beraber vakit geçirmekten zevk alan, duygularını birbirleriyle paylaşan ve bu sayede hayatın akışını paylaşan insanlar, sıkıyönetimin ilan edilmesinin ardından özgür yaşayamama baskısı altında duygusal ve düşünsel dünya ile aralarına bir perde çekerler. Okur, zihninde oluşan, insanı duygu dünyasından ayıran bu soyut perdeyi somutlaştırma ve netleştirme isteği duyar, böylece Ayşe'nin ve eski kocasının iç monologları işlevsellik kazanır:

"Daha birkaç yıl önce, avuçları onun avuçlarına değdiğinde, ufacık bir sürtünmede, genzi yanardı tattan. Ayşe, o zaman da böyle uzak mıydı acaba? Yoksa paylaşır mıydı tadı? Bilmem. Yalnız, gözlerimizi birbirinden kaçıtırır, ötelere bakardık birlikte.

Konuşsak, açılısak, o şey bozulacakmış gibi. Belki de Ayşe, aynı tadı paylaşamadığı için kaçırıyordu gözlerini. Daha baştan. Bilmem. Diyelim ki o şey –her neyse– başta vardı. Ne zaman eksildi peki? Azaldı? Yok oldu?” (Uyar; 1979, 39).

Bu öyküde, genelde, insan hayatlarının akıp giden günlerle birlikte nasıl değiştiği, değişimin bireyler üzerindeki psikolojik ve fizyolojik etkileri, sonunda birbirlerine karşı hissizleşen insan psikolojisi; temelde ise yalnızlaşan, kendini dış dünyadan tamamen soyutlayan insanın iç dünyası ele alınır. Tıpkı sıkıyönetim dönemini yaşamış insanların karşılaştıkları sıkıntılar nedeniyle duygu ve düşüncelerini paylaşamayıp kendilerini çevreden soyutladıkları gibi, Ayşe de kendisini kocasından soyutlar. Artık tek yapması gereken hayatını sürdürmek ve çocuğuna bakmaktır, düpedüz, duygusuz ve en önemlisi de sevgisiz.

Yılların gitgide yıprattığı, düşünülenler ile söylenenlerin arasındaki uçurumun giderek arttığı, belki yalnızca alışkanlıklar yüzünden bitmeyen başka bir evlilik de "Akan Sularla" öyküsünde anlatılır. Bireyler arasındaki yabancılaşma ve duygusal kopukluklar ilişkilerdeki tahammül sınırlarını da epey daraltmış, güvensizlik üzerine kurulu yeni ilişkilere ortam hazırlamıştır. Birbirlerine tahammül edemeyen insanların duygusal çatışmaları ve memnuniyetsizlikleri iç monologlar halinde okura sunulmuştur:

“Olmadı. İş yemeği diye gittiği içkili yemeklerden her döndüğünde, yumuşak sünger yatağımın, yeni, pırlıl pırlıl çarşafLARımın görünüşünü bozdu yatışıyla, soluyuşuyla. Ağzından sarmısak, balık, leş kokusu geliyor. Ben eve sokmam onları, dayanamam. Sözde öğlenleri yemek yemiyormuş. Eve gelmemek için uyduruyor, yutar mıyım? Yemiyorsa, o soğan kokusu ne peki? Saçlarına sinen et kokusu? Beyaz gömleklerinin yakasındaki is lekeleri? O göbek, o yağ, o ter? O kaygısızlık, boşverdicilik?” (Uyar; 1979, 48).

İnsanlar üzerindeki toplum baskısının, sevgisizliğin had safhada yaşandığı bu dönemde en ufak bir zıtlığın ne gibi büyük sorunlara ve anlaşmazlıklara yol açabileceği anlatılmıştır. Okur burada kendisine "*İnsan hayat arkadaşına bile güvenemeyecekse kime güvenebilir? Yanında yükünü hafifletecek biri olmaksızın, bedenen yanında fakat manevi destek olarak yanında olmayan biriyle aynı çatı altında yaşamak, yaşamak mıdır?*" gibi bir takım sorular yöneltir. Bunlar cevabı olmayan sorular gibi gözükse de aslında bu sorular sıkıyönetim döneminde kaybolan ideallere, bıkkınlıklara, kırgınlıklara ve yıkılan umutlara ışık tutar. Dönem dönem artış gösteren toplum baskısını hissetmek için mutlaka sıkıyönetim dönemlerini yaşamak gerekmez. Diyaloglardaki umutsuzluk ve umursamazlık, kişiler üzerindeki karamsarlık sıkıyönetim dönemini günümüze yansıtır. Yazar, bu yaşanmışlıkları ve olguları gerçekçi bir şekilde okurun zihninde yaratmaya çalışır ve bu nedenle karakterlerin duyguları üzerinde yoğunlaşır, böylece duyguların kurmacaya yansımaları önem kazanır:

"Yakalanmadım ama bal gibi yakalanabilirim. Her an. Sözgelimi kanser. Tam bana göre bir hastalık. Hem yaşıma uygun, hem de aşırı yorulanlar, yalnızlık çekenler, bunalanlar, bu menhus hastalığa daha çabuk... Aman neyse. Bil ki, bugün hasta değilsem, dayanıklılığım dandır, çalışkanlığım dandır" (Uyar; 1979, 47).

İnsan zihninde pek çok sorguya yol açan böylece bireylerin iç dünyasında karmaşa yaratan sıkıyönetim dayatması yalnızca yetişkin insanlar üzerinde değil, zihinleri her türlü bilgiye, baskıya ve kışkırtmaya açık olan gençleri de etkilemiştir. Geçmişten günümüze hızla değişen çağ, insanın yaşadığı bu kimlik bunalımına bir çözüm getirememiştir. Uygarlık ne kadar ilerlemiş olursa olsun daima medeni toplum alışkanlıklarına karşı gelen güçler varlığını korumuştur. Bu güçler kimi zaman iktidar baskısı, kimi zaman ise toplumun bireyler üzerindeki psikolojik baskısı olarak baş göstermişlerdir. Tomris Uyar'ın "Düş Satmak" adlı

öyküsünde uzam içindeki genç kızın yaşadığı kimlik bunalımı ve "**güvenli**" yaşantısına karşı yabancılaşması anlatılmıştır. Yerin altında yaşayan oğlan, devletin genç zihinler üzerindeki etkisini ve gücünü temsil eder:

"Döşeğe doğru yürüyecek genç kız. Kendini geniş, yeni renklere bırakacak, tat verici inişlere, kayışlara. Müzik, bir uyusukluğa, bir kımultısızlığa dönecek. Bir boşluğa yuvarlandığını, bir renkten geçtiğini algılayacak genç kız" (Uyar; 1979, 59).

"İlık, Yumuşak Kahverengi Şeyler..." adlı öyküde "*eski Türkçe yaşanılıp yeni Türkçeye özenle geçirilmiş bir aşk*" hikayesi anlatılmaktadır. Suskunluklar, yaşanamamışlıklar ve pişmanlıklarla dolu, birinin neredeyse sonuna yaklaşmış, iki farklı hayat; hastalıklı bir toplumun yozlaşmasından nasibini almış yüreklerine bukağı vurulmuş iki farklı insan... Soyut bir kavram olan ölüm ve ayrılık korkusu yalnızca bu iki insan arasında değil, sıkıyönetim döneminde yaşayan her yaştan bireyler için nefes alıp veren, hissedilen canlı bir kavram haline gelmiştir:

"Küçük kız, şaşkınlıkla döndü; göz göze geldiler. O anda ikisi de yakında ayrılacaklarını düşündüler nedense. Kimbilir kaç pazar birlikte yürüdükleri bu yol, kafalarında bambaşka bir yolla, birinin daha başında olduğu, öbürününse sonuna dayandığı soyut bir yolla yer değiştirdi" (Uyar; 1979, 66).

İnsanların eski zamanlarda, henüz her şey doğalken ve hayat olması gerektiği gibi akıp giderken ne kadar huzurlu oldukları, küçük şeylerle büyük mutluluklar elde edebildikleri öyküye yansıtılmıştır. Sıkıyönetim bu mutlulukların en büyük engeli olarak görülmüş ve getirdiği toplumsal huzursuzluğun beraberinde çoğu insanın yaşam standartlarını da düşürmüştür.

"Dikkat! Kırılacak Eşya" adlı öyküde, okura tek taraflı bir diyalog sunulmuş, böylece karakterin iç monologları ortaya konulup kendisiyle olan vicdani hesaplaşması gözler önüne serilmiştir. Aynı zamanda bu öyküde, sıkıyönetim dönemi insanının yaşadığı kişilik bunalımına ve ruhsal kargaşalara da açıklık getirilmiştir. İnsanların hissettikleri ve düşündükleriyle dile getirdiklerinin arasında böylesine büyük farkların bulunduğu bu dönemde insanlar arasındaki iletişimsizlik de artış göstermiş ve güven duygusu zayıflamıştır. Artık şehirlerde, sokaklarda, evlerde ve ilişkilerde yalnızca güvensizlik duygusu hakimdir ve bundan dolayı insanlar kişisel sorunlarını içselleştirmiş, kendilerini toplumdan ve ikili ilişkilerden soyutlamışlardır. Konuşmayı, paylaşmayı bir tehlike olarak gören insanlar karşısındakini umursamayan bencil bireyler olarak yetişirler. Toplum baskısının yarattığı korku burada da baş göstermiştir ve kelimeler bu korkunun tutsağı haline gelmiştir:

"Resmi bıraktım. Tehlikeli olabilirdi. Konuşmak da tehlikelidir. İçte biriken sözcükleri boşaltmak. Hele konuşmayı bir kere unutmuşsan... Bir şey sızlıyor. Bir eksiklik. Bir özlem. Günlük cinselliğime yansıyan, tutkuyu silip götüren bir sızı. Bir korku getiriyor yedeğinde: Ya bir gün, bunca yıl kafamda biriktirdiğim sözcükler boşaltıverirse? Çene kemiklerim açılırsa? Beynime üşüşen imgeleri durduramazsam?" (Uyar; 1979, 74).

Yapıtın birbirini tamamlayan "Uzun Ölüm" ve "Yürekta Bukağı" adlı kısa öykülerde insanların iç dünyalarında hissettikleri ancak dile getiremedikleri yabancılaşma ve aidiyetsizlik anlatılmıştır. Enis Bey'in adaya sürgün edilmesi yozlaşmış toplumdan dışlanan ya da kendisini bu yobazlıktan soyutlayan insanları temsil etmektedir. Okur, bu öyküde bireyin kişiliğini oluşturan aidiyet duygusunun ne olduğu sorgusunu yaşar. Aidiyet duygusu her insanın doğduğu andan itibaren sahip olduğu bir içgüdüdür. Diğer bir deyişle aidiyet, bir

bütünün parçası olma ihtiyacıdır. Bu ihtiyacın yarattığı baskı insanları bir tarafa ait olmaya zorlamış böylece onları çaresizliğe sürüklemiş ve suskunluğa mahkum etmiştir:

"Deniz artık vereceği bir şey kalmamışçasına yorgun vuruyor kıyıya. Radyoda fasıl: Sensiz ey şuh... Saat beşbuçuk demek. Yorgunum. Verebileceklerimden, veremediklerimden yorgunum. Biriktirdiklerimden. Bir alsalardı, o yürekliliği görselerdi" (Uyar; 1979, 85).

Yapıtı adını veren ve yapıt boyunca zihinlerde oluşan birtakım cevapsız soruların yanıtlarını barındıran "Yürekte Bukağı" adlı öyküde toplumsal sınıflaşmanın neden olduğu iç hesaplaşmalar, "Uzun Ölüm" de olduğu gibi korku ile yaşayan bireyin yalnızlaşması ve çevresine karşı yabancılaşması anlatılmıştır. İnsanların sırf düşüncelerinden dolayı yargılandıkları hatta tutuklandıkları bir dönemde toplumda sınıfsal farklılıkların oluşmaması imkansızdır. Bu farklılıklar doğrultusunda insanların birbirlerini hor gördükleri ve dönem boyunca birbirlerine karşı önyargılı yaklaştıkları algılatılır. Bu nedenlerden dolayı güvensiz bir toplum anlayışı ortaya çıkar ve insanlar korku ve baskı altında kendi kabuklarına çekilirler; diğer bir deyişle hükümetin emirlerine göz yumarlar, bu baskıya tepkisiz kalırlar:

"Gençlik arkadaşlarımı silip atmıştım. Sınıfdaşlarımı. Tutarlı sınıfdaşlarımı. Bir arada kalıp bir yozluğu körüklememeliydik. Küçük burjuva duygularımıza saplanmış kalmamalıydık. Tek başına, el değmemişliğimizi, cesaretimizi denemeliydik. Dürüst, ödünsüz, gözden çıkarıcı bir yaşam sürdürmeliydik. Demek onları bir çeşit sayrılık gibi atmıştım bedenimden, kafamdan. Çevremi boşaltmıştım. Yalnızdım. Yerlerine koyduğum yeni ilişkiler nelerdi?" (Uyar; 1979, 94).

Bu öyküde devletin genç toplum üzerinde diktatörce yarattığı etki, atlıların vahşi hayvan sürüsünü otlağa sürmesi ile özdeşleştirilmiştir. Doğası gereği özgür olma ve özgürce

düşünebilme ihtiyacı duyan insanın, ondan üstün güçler tarafından sınırlandırıldığında ne gibi içgüdüler geliştireceği ve ne koşullar altında azimle mücadele edeceği öne sürülmüştür:

"Atlıların amacı, sürüyü o otlaktan kovalayıp on kilometre güneydeki başka bir otlığa sürmektir. Bu iş, görüldüğü kadar kolay değildir. Zorunlu göç, vahşi hayvanları doğdukları topraklara bağlayan doğal güçle mücadele demektir. Hayvanlar, gelişme çağında bağlandıkları yerlerden çıkmamak için vahşi bir direnç gösterirler. Oralarda edindikleri adetlerince yaşarlar, üstelik kendilerini güven içinde duyarlar. Değişmez bir güvenlik kanunu, her hayvanı koruyucu bir kuşak gibi sarar" (Uyar; 1979, 96).

Tomris Uyar, Yürekte Bukağı adlı yapıtında sıkıyönetim döneminin toplum ve bireyler üzerinde yarattığı baskıyı farklı karakterlerin günlük yaşantıları üzerinden anlatmıştır. Bu nedenle okura verilmek istenen iletiler açık bir şekilde sunulmamış, Tomris Uyar'ın kendine özgü yazım tekniği içine gizlenmiştir. Böylece kurmacanın gerçekte olan bağı dil ve imgesel anlatımlar üzerinden kurulmuştur.

SONUÇ

Bu çalışmada Tomris Uyar'ın "Yürekte Bukağı" adlı yapıtında izleri günümüze kadar taşınmış olan sıkıyönetim dönemi olgularının kurmaca öykülerden oluşan bu yapıta nasıl yansıtıldığını incelemek amaçlanmıştır. Yapıtın bütününe bakıldığında yazarın kendi zihninde insanların gündelik yaşantılarını yeniden kurgulayarak imgesel bir anlatımla kurmacaya yansıttığı görülmüştür. Bu nedenle "Tomris Uyar kurmaca içindeki tarihsel gerçekliği nasıl anlatmış?" Sorusuna yanıt bulunmuştur.

Tomris Uyar'ın, "Yürekte Bukağı" adlı yapıtında Türk halkının 1980 yılından itibaren mücadele etmiş olduğu sıkıyönetim dönemini kendisine referans aldığı görülmüştür. Bu

dönem boyunca yaşanan zorlukların toplum ve bireyler üzerinde yarattığı baskılar yapıtta önemli bir yere sahiptir ve kurmaca bu baskıcı toplum düzeni üzerinden kurgulanmıştır. Öykülerde anlatılan olaylar geçmişte birebir yaşanmamış olmalarına rağmen dönemin tarihsel gerçekliğini dolaylı bir yoldan okura aktarmıştır. Tomris Uyar'ın; yapıtta yansıtılan bu tarihsel gerçekliği karakterler ve uzam aracılığıyla yeniden kurgulayarak kurmaca dünyasının içine soktuğu ve böylece okura dönemin toplumsal gerçekliği ile ilgili iletiler sunduğu söylenebilir. Sıkıyönetim dönemindeki iktidar devletin benimsemiş olduğu yönetim anlayışının toplumsal yapı ve bireyler üzerindeki olumsuz etkileri okura yansıtılmıştır. Birbirinden farklı kurmaca öykülerden oluşan bu yapıtta okura verilmek istenen iletilerin okurun zihninde oluşan çağrışımlarla gizlendiği görülmüştür. Bu çağrışımların oluşmasında yazarın kullandığı dilin, yazım tekniğinin, karakter ve uzam betimlemelerinin, yaratılan karakterlerin iç monologlarının etkili olduğu söylenebilir.

Tomris Uyar'ın "Yürekte Bukağı" adlı yapıtında, sıkıyönetim döneminde iktidarda olan devletin toplum üzerinde yarattığı baskı, farklı uzamlar içinde bulunan karakterlerin günlük yaşamları aracılığıyla okura iletilmiştir. Bu inceleme sonrası 12 Eylül darbesinin ardından gelen tek yasağın sokağa çıkma yasağı ile sınırlı kalmadığı, duygulara ve düşüncelere gelen yasakların da yaşamın her alanında insanlar için bir yük haline geldiği ve eksik kalan gülüşlerin sorumlusu olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

Dostoyevski, Fyodor Mihailoviç, (2006) **Tatsız Bir Olay**, İstanbul: Can Yayınları

Gümüş, Semih, (2012) **Kurmacanın İlk Sorunları**, *Radikal* Kitap

Kavaz, İbrahim (2012) **Tarihselcilik Anlayışı ve Tarihî Romanlarda Gerçeklik Üzerine Bir Değerlendirme**, Güz

Özkırmılı, Atilla, (1995) **Öykülerde Romanlarda Yaşamak**, Ankara: Ümit Yayıncılık

Uyar, Tomris, (1979) **Yürekta Bukığı**, Yapı Kredi Yayınları